

Denkiewicz-Szczepaniak, Emilia

"Nye perspektiver", Øystein Sørensen,
Torbjörn Nilsson [red.], Oslo 2005 :
[recenzja]

Dzieje Najnowsze 38/4, 233-235

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

RECENZJE

1905 — Nye perspektiver, Øystein Sørensen i Torbjörn Nilsson (red.), Aschehoug, Oslo 2005, ss. 256

Rok 1905 jest rokiem wyjątkowym w historii Norwegii. Jest to rok rozwiązania unii norwesko-szwedzkiej. W ubiegłym roku Norwegia świętowała bardzo uroczyste setną rocznicę swej niepodległości. Przygotowania do obchodów tej tak ważnej — nie tylko w wymiarze historycznym — rocznicy rozpoczęły się na wielu forach już kilka lat wcześniej. Ze szczególnym rozmachem włączyło się w przygotowania środowisko historyków norweskich, także szwedzkich. W 1999 r. został uruchomiony specjalny program badawczy pod nazwą „Projekt 2005”, w ramach którego historycy obu krajów podjęli szerokie badania nad historią stosunków norwesko-szwedzkich w ciągu ostatnich 200 lat. Do badań tych włączono studentów historii, którzy przygotowali szereg prac magisterskich z zakresu tej problematyki. Prace te opublikowano w internecie, a najlepsze z nich ukazują się do chwili obecnej drukiem.

Warto również dodać, że w Norwegii większa część prac w ramach „Projekt 2005” była prowadzona przez Instytut Historii Uniwersytetu w Oslo, a kierownictwo nad jego realizacją sprawował profesor historii najnowszej tego Uniwersytetu, a zarazem jeden z redaktorów recenzowanej publikacji — Øystein Sørensen.

Z kolei po stronie szwedzkiej podobną funkcję w ramach tego projektu sprawował drugi z redaktorów prezentowanej pracy — Torbjörn Nilsson, docent Instytutu Historii Najnowszej Södertörns högskola ze Sztokholmu.

Oprócz działalności wydawniczej i naukowo-dydaktycznej zorganizowano w obu krajach w ramach wspólnego projektu wiele konferencji, spotkań autorskich, wystaw i prelekcji, nierzadko z udziałem przedstawicieli najwyższych władz państwowych, a w przypadku Norwegii również króla Haralda i jego małżonki Soni. Szczególnie bogaty w tego typu działalność był miniony rok 2005, kiedy w wielu miastach Norwegii i Szwecji odbyło się kilkanaście konferencji i seminariów. Na konferencje te byli zapraszani także historycy z Danii, Islandii i Finlandii, jak również historycy z innych krajów europejskich, zajmujący się dziejami Skandynawii. Niżej podpisana miała również przyjemność uczestniczyć w dwóch sympozjach: w kwietniu i maju 2005 r., pierwszym zorganizowanym w Oslo, drugim w Sigtunie koło Sztokholmu.

Prezentowana publikacja jest jedną z dwóch opublikowanych prac zbiorowych historyków — pracowników naukowych uczelni wyższych w Norwegii i Szwecji, a wydanych z okazji organizowanych konferencji. Zamieszczone są w nich najważniejsze osiągnięcia naukowe w postaci artykułów i rozprawek przygotowanych w ramach wspomnianego projektu.

Warto podkreślić, że recenzowana publikacja jest zbiorem nowych, dotychczas niepublikowanych tekstów, których autorami jest sześciu historyków norweskich, pięciu historyków szwedzkich oraz po jednym z Danii i Finlandii. Wspólnym punktem wyjściowym dla wszystkich

opracowań są wydarzenia 1905 r., choć znajduje się w nich wiele odniesień zarówno do poprzedniego, jak i późniejszego okresu.

Publikację otwiera zestawienie chronologiczne najważniejszych wydarzeń 1905 r., poczynając od 11 stycznia, kiedy premier szwedzki E. G. Boström wystąpił z propozycją, jak należy zorganizować norweską politykę zagraniczną, a kończąc na 26 października, gdy została podpisana w Sztokholmie konwencja karlstadzka, a król Oscar II zrezygnował ostatecznie z tronu norweskiego. Zamieszczony tuż za faktografią artykuł jednego z redaktorów tomu, T. Nilssona (*Unionen som myte eller erindringstap* — s. 11–19), dobrze koresponduje z poprzedzającą go faktografią, ponieważ autor ocenia w nim niejako stan wiedzy obu narodów o 1905 r. i nagromadzone przez lata różnego rodzaju mity, opierając się na różniących się od siebie interpretacjach przedstawianych w szwedzkich i norweskich podręcznikach do nauki historii. Kolejny artykuł, autorstwa drugiego z redaktorów tomu Ø. Sørensen (*Hva kunne skjedd* — s. 28), różni się tym od wszystkich pozostałych, że jest przykładem pisania historii o zdarzeniach, które mogłyby mieć miejsce, gdyby doszło do wybuchu konfliktu zbrojnego pomiędzy Szwecją a Norwegią. Trzeci z artykułów autorstwa Anne Eriksen, profesor historii kultury z Uniwersytetu w Oslo, zatytułowany *Den nasjonale erindring — minner om 1905* (s. 29–53), prezentuje interpretację zdarzeń 1905 r. opartą na pieczołowicie przestudiowanych pamiętnikach i wspomnieniach prywatnych osób, zgromadzonych w muzeach szwedzkich i norweskich (Nordiska museet, Språk och folkminnesinstitutet i Göteborg, a także w Norsk folkeminnesamling w Oslo). Kolejna rozprawka szwedzkiego historyka — doc. Gunnara Åseliusa z Wyższej Szkoły Wojskowej w Sztokholmie (*Stormaktene og unionsoppløsningen i 1905*, s. 54–74) jest solidnym opracowaniem poświęconym szerszemu spojrzeniu na kwestię rozwiązania unii z perspektywy wielkich mocarstw. Autor rozważa, w jaki sposób, i w jakim stopniu miały one wpływ na rozwiązanie konfliktu, dochodząc do generalnego wniosku, że ze strony mocarstw nie było żadnego wsparcia dla polityki agresji, a wręcz odwrotnie — było dla utrzymania stabilizacji w tym regionie Europy. Z kolei z fińskiej perspektywy 1905 r. w stosunkach pomiędzy Szwecją a Norwegią ocenił prof. Instytutu Historii Akademii w Åbo (Turku) — Sune Jungar w artykule zatytułowanym *Finsk opinion om en union i oppløsning* (s. 75–83). Podkreślił w nim, że Finlandia jako część carskiej Rosji nie mogła zająć żadnego oficjalnego stanowiska wobec tej tak ważnej dla Skandynawii sprawy. Zwrócił jednak równocześnie uwagę na pełne podziwu opinie publikowane w prasie fińskiej, z których wypływało ogromne poparcie Finów dla walki Norwegów o pełną niezależność na drodze pokojowej, bez uciekania się do rewolucyjnych rozwiązań. Podobny w charakterze jest artykuł duńskiego historyka z Uniwersytetu w Kopenhadze — profesora Carsten Due-Nielsena pt. *Danmark leverte kongen* (s. 84–100), pokazujący daleko idące związki między Danią i Norwegią — związki zarówno kulturowe i językowe, jak i administracyjne. Już sam tytuł artykułu (*Dania dostarczyła króla*) stanowi zarazem myśl przewodnią opracowania, w którym podkreśla się nie tylko fakt, że na pierwszego króla norweskiego został wybrany w 1814 r. duński książę Karol, który przybrał imię Haakon VII, ale również to, że nie był to wybór w jakikolwiek sposób narzucony Norwegii, ale wynikający z woli narodu. Tym bardziej więc walka Norwegów o pełną niezależność w 1905 r. znalazła szerokie poparcie nie tylko opinii publicznej, ale ówczesnych władz duńskich.

Zupełnie inny, można powiedzieć „wewnętrzny”, charakter mają dwa kolejne opracowania: Idy Blom — profesor z Instytutu Historii Uniwersytetu w Bergen (*1905 — et gledens eller et sorgens år*; s. 101–116) i Inger Hammar — profesor z Instytutu Historii Uniwersytetu w Lund (*Brødrefolk strides — søsterskap i krise*, s. 117–135). Autorki obu artykułów ilustrują wielką aktywność i zaangażowanie, jaką wykazały kobiety w dobrze funkcjonujących już wówczas strukturach ruchu kobiecego w całej Skandynawii. Aktywność ta przejawiała się szczególnie w związku z przeprowadzonym w Norwegii 13 VIII 1905 r. powszechnym referendum nad rozwiąza-

niem unii szwedzko–norweskiej, kiedy to zarówno norweskie, jak i wspierające je szwedzkie organizacje kobiece udowodniły swoje zdolności skutecznego oddziaływania w wielu środowiskach. Z powyższymi artykułami koresponduje kolejna publikacja Everta Vedunga — prof. z Uniwersytetu w Uppsali (*Nordens første folkeavstemning*, s. 136–164), w której autor analizuje wspomniane wyżej referendum, pokazuje historię tego pierwszego na północy głosowania o charakterze narodowym, wyjaśniając równocześnie zaskakujący paradoks, a mianowicie taki, że szwedzcy konserwatyści pierwsi poszli za demokratycznym i bezpośrednim rozwiązaniem problemu unijnego w przeciwieństwie do opinii ferowanych przez różne inne strony konfliktu. Z kolei Dag Thorkildsen, prof. z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu w Oslo w artykule (*Kirke og 1905*, s. 165–185) kieruje swoje zainteresowania na stanowisko państwowego kościoła w obu krajach. Udowadnia, że kościół w Norwegii od zajętej początkowo sceptycznej postawy szybko przeszedł do aktywnej pracy na rzecz zmobilizowania społeczeństwa do udziału w referendum. Kościół szwedzki natomiast zajął konserwatywną, zachowawczą postawę, uchylając się od jakiegokolwiek wsparcia.

Historyk archiwista z Archiwum Wojennego (Krigsarkivet) w Sztokholmie, Björn Gäfvert, w artykule pt. *Unionskrisen — svenske spioners pionertid* (s. 186–204) zajął się wnikliwie „światem wywiadowczym”, pokazując w sposób niezwykle ciekawy metody działania wywiadu w 1905 r. po obu stronach granicy szwedzko–norweskiej. Oba państwa posiadały własnych oficerów wywiadu, którzy werbowali zagranicznych dziennikarzy albo „turystów”. Struktury były dość luźne, ale walka unijna doprowadziła do organizacyjnego rozwoju. Warto dodać, że całość została udokumentowana dobrze dobranymi załącznikami — kopiami archiwalnych zdjęć wykonanych przez wywiadowców, szkicami, a nawet kodem, jaki stosowali w swoich raportach. Doskonale uzupełnienie dla tego artykułu stanowi praca autorstwa znanego historyka wojskowości Roalda Berga — profesora z Uniwersytetu w Stavanger pt. *Krigsplaner og militærfaglige holdninger 1890–1905* (s. 205–225). Autor opisuje plany wojenne z szerszej perspektywy, konfrontując wiadomości o zagrożeniu wojennym i dążność do wywołania konfliktu zbrojnego w 1905 r. z przygotowywanymi koncepcjami wojskowymi agresji i przemarszu wojsk. Koncepcje te były opracowane przez sztaby generalne obu krajów nie tylko w latach poprzedzających rozwiązanie unii, ale jeszcze wcześniej, w latach 90. XIX w. Wiązało się to z coraz bardziej narzmiewającymi konfliktami politycznymi między oboma krajami. Na szczęście obie strony nie miały, jak podkreśla autor, w dowództwie wojskowym oficerów, którzy by celowo zdążyli do wywołania konfliktu zbrojnego, a zasadniczy wniosek wypływający z badań Berga — to taki, że samo rozwiązanie unii w 1905 r. nie było żadnym rezultatem przygotowań zbrojnych.

Całość prezentowanej publikacji zamyka artykuł zmarłego w 2002 r. prof. z Instytutu Historii Uniwersytetu w Bergen, Rolfa Danielsena (*På moderasjonens grunn — noen rettslige og konstitusjonelle betraktninger omkring unionsoppløsningen*, s. 226–249), w którym autor ukazuje, w jaki sposób „na ugodowych podstawach” i z wykorzystaniem przepisów prawa została formalnie rozwiązana unia.

Podsumowując, należy stwierdzić, że omawiana książka jest publikacją ogromnie wartościową, wnoszącą wiele nowych wątków do badań nad historią stosunków szwedzko–norweskich z końca XIX i początków XX wieku. Dla polskiego czytelnika, a tym bardziej dla naszych historyków zajmujących się dziejami Skandynawii, ma ona wartość podwójną, poza bowiem prezentacją najnowszych badań w tej dziedzinie do każdego z artykułów załączono sporo nieznanych dotąd fotografii, szkiców, plakatów itp. Może więc stanowić doskonałą pomoc dydaktyczną do wykładów z historii Skandynawii XIX i XX w.

Emilia Denkwicz–Szczepaniak
Toruń